

روزنامه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، ورزشی صبح ایران • صاحب امتیاز و مدیرمسئول: مهدی رحمانیان
نشانی: میدان فاطمی، خیابان بهرام مصیری، پلاک ۵۴ و ۸۸۹۳۲۷۰ • تلفن: ۵۴ و ۸۸۹۳۲۷۰ • نامبر: ۸۸۹۲۵۴۶۷ • تلفن آگهی‌ها: ۸۶۰۳۶۱۱۹
تلفن امور مشترکین: ۸۸۹۰۳۵۴۸ • توزیع: شرکت پیام‌رسان سبز
تلفن: ۶۶۲۸۷۳۴۴ • چاپ: مصیم
تلفن: ۴۴۵۳۳۷۲۵

www.sharghdaily.ir

یکشنبه ۱ آبان ۱۴۰۱ • ۲۶ ربیع‌الاول ۱۴۴۴ • ۲۳ اکتبر ۲۰۲۲ • سال بیستم • شماره ۴۴۰۱ • ۱۲ صفحه
اذان ظهر تهران ۱۱:۴۹ • اذان مغرب ۳۸:۱۷
اذان صبح فردا ۵:۵۵ • طلوع آفتاب ۶:۱۹

شرق روزنامه

دیالوگ روز

مدار صفر درجه - حسن فتحی - ۱۳۸۶

حبیب پارسا (شهاب حسینی): تو را به جای همه کسانی که شناخته‌ام دوست می‌دارم، تو را به جای همه روزگارانی که نمی‌زیسته‌ام دوست می‌دارم،

به خاطر عطر نان گرم و برقی که آب می‌شود و برای نخستین گل‌ها، تو را به خاطر دوست داشتن دوست می‌دارم، تو را به جای همه کسانی که دوست نداشته‌ام دوست می‌دارم...

مرا در نظامیه... بود

احمد مسجدجامعی

در دهه ۱۳۶۰ شمسی، برای بررسی اوضاع اجتماعی مناطق شرق ایران سفری به آنجا داشتم و بسیاری از شهرها و حتی روستاهای آن سامان را از نزدیک دیدم. در یکی از روستاهای پیرامون بیرجند، روحانی پنجاه‌صصت‌ساله‌ای میزبان ما شد. وقتی بیشتر با او آشنا شدم، بی‌بردم که از درس‌خوانده‌های حوزه کهن مروی است که در پایتخت، بیشترین شان علمی و فقهی را داشته است. برایم جالب بود که ایشان به حکم وظیفه‌شناسی، در آنجاست؛ درحالی‌که می‌توانست در یکی از مدارس و مساجد بزرگ کشور مشغول باشد. وقتی به مشهد رسیدم، به دیدار مرحوم میرزا علی فلسفی، مدرس بزرگ حوزه مشهد، رفتم و این ماجرا را برای او تعریف کردم. ایشان سخنانی با این مضامین

گفت که پیش‌تر، اشخاصی بیشتر از روی اعتقاد و علاقه به علم به این طبقه می‌پیوستند. من به ظرفیت‌های علمی مدارس و مؤسسات و دانشگاه‌های جدید اشاراتی داشتم؛ اما ایشان افزود که این مراکز شیوه تعلیم‌وتربیت و تحصیل سنتی را ندارند و توجه آنها به ارتباط سلسله‌مراتبی با قدرت و دولت بیشتر از علم و عمل است. او با آنکه اصلا کم‌گفتار بود، برای فهم بهتر، مثالی زد و ادامه داد اینها نه غذایی می‌پزند، نه لباسی می‌شویند، نه برای تأمین مایحتاج روزانه خود با مردم کوچ‌و بازار تماسی دارند و نه حتی برای تأمین بخشی از هزینه زندگی به تدریس و تبلیغ در این سو و آن سو می‌روند؛ درواقع، همه چیز برای آنها فراهم است و اینها از تجاری‌گی که در آموشدند با مردم به دست می‌آید و فردا برای انجام‌دادن وظایف و کارها به آنها کمک خواهد کرد، بی‌بهره‌اند. نکته‌ای که در کلام ایشان نبود، این است که از حالا می‌توان کار و شغل آینده آنها را پیش‌بینی کرد؛ زیرا به سبب توجه ویژه به این مدارس، آنها خود را برای تصدی پست‌های مدیریتی کلان ملی و محلی مانند وزارت و وکالت و سفارت و قضاوت و استانداری و نمایندگی‌های مختلف آماده می‌کنند. بعد‌ها، خود من دیدم که

فارغ‌التحصیلان برخی از این‌گونه مراکز را برخی مقامات معرفی می‌کنند و انتظار دارند حتی با نادیده‌گرفتن آئین‌نامه‌ها، در پست‌هایی به کار گمارده شوند که بیش از توان و تجربه‌شان است. جالب آنکه در هر شرایط سیاسی هم برای آنها پست‌های مدیریتی محفوظ بوده است و اگر در دولت‌ها هم نشده، در نهادهای دیگر، این تجربه بدون سابقه تاریخی نیست. در تاملی کوتاه می‌توان به تأسیس مدارس یازده‌گانه نظامیه در ری، بغداد، نیشابور، آمل و مرو و... در سده ۵ قمری اشاره کرد. مؤسس این تشکیلات خواجه نظام‌الملک بود. او از لحاظ تأملات نظری تهیدست نبود و اثری ماندگار مانند سیاست‌نامه را تدوین کرده که هنوز هم از متون مهم ادبیات و فلسفه سیاسی است. رویکرد او تربیت کارگزاران وفادار، به دستگاه دیوانی سلجوقی بود. نظامیه‌ها قرار بود در برابر تفکرات دیگر قد علم کنند و بساط آنها را برچینند؛ اما آن مدارس پرهزینه و نخبه‌پرور به سبب بی‌توجهی به همین جزئیات، نتوانستند نقشی مؤثر در تأمین نیروی انسانی کارآمد و زنده ایفا کنند و عاقبت کار را اهل علم می‌دانند.

سعیدی در مصراعی، از نظامیه چنین یاد می‌کند: «مرا در نظامیه

ادرار بود». برخی گفته‌اند به‌کارگیری واژه دوپهلوی «ادرار» برای آن شاعر توانمند که واژه به فرمان اوست، طعنه‌ای است که او خود را از آن دستگاه عریض و طویل جدا کند. از این هم که بگذریم، این مصراع یعنی یک دانش‌آموخته فرهیخته نظامیه وقتی از دوران تحصیل خود یاد می‌کند، بیش از هر چیز، مستمری آنجا را به یاد می‌آورد و درخور ذکر می‌داند. نه از دانشی که آموخته است. شنیدم یکی از مدیران ارشد اجرائی گفته است که انقلاب باید به پاک‌سازی ضدانقلاب بپردازد و به پایلایش جدید در نظام اداری، اجرائی و حاکمیتی دست یابد. دست‌کم، همه می‌دانند که گروه درخورتوجهی از مدیران کنونی از چه مراکز و نهادهای دانشگاهی و غیردانشگاهی برگزیده شده‌اند و فارغ از اوضاع گذران زندگی روزمره مردم و وضعیت بفرنج اجتماعی و اقتصادی همین گفته نشان‌دهنده ناکارآمدی مدیران کنونی است. باری، روایت‌هایی مگر از ناکارآمدی خود و فساد برکشیدگان را ببینیم و بداینم که این روند ما را به جایی نخواهد رساند. سخن را باز هم با کلام سعیدی به پایان ببریم: «مرا شیخ دانای مرشدشهاب/ دو اندرز فرمود بر روی آب، یکی آنکه در خویش خوش‌بین مباح‌...».

سرزمین

اشغال فلسطین غیرقانونی است

شورای حقوق بشر سازمان ملل در بیانیه‌ای که در ۴۸ ساعت گذشته منتشر کرده، بر غیرقانونی بودن اشغال سرزمین فلسطین توسط اسرائیل تاکید کرده است. این کمیسیون حقوقی از سوی سازمان ملل تشکیل شده و گزارش خود را روز پنجشنبه منتشر کرده است. در این گزارش اعلام شد اشغال سرزمین فلسطین توسط اسرائیل به دلیل دائمی بودن و سیاست‌های الحاقی این رژیم اشغالگر، غیرقانونی است. به گزارش سایت سازمان ملل، این کمیته سه‌نفره بر این موضوع اصرار دارند و قرار است این مسئله را به دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ)، یعنی عالی‌ترین دادگاه سازمان ملل ارجاع دهند. گزارش این کمیسیون تحقیقی درباره اراضی اشغالی فلسطین قرار است در ۲۷ اکتبر (پنجشنبه) ارائه شود.

این شورا تاکید کرد که بر اساس قوانین بین‌المللی بشردوستانه، اشغال هر سرزمینی در زمان جنگ، یک وضعیت موقتی است و دولت یا حاکمیت آن سرزمین را سلب نمی‌کند. بیانیه‌های اخیر دبیر کل و بسیاری از کشورهای عضو به وضوح نشان داده است هرگونه تلاش برای الحاق یک‌جانبه قلمرو یک کشور از سوی یک کشور دیگر، نقض قوانین بین‌المللی است. ناوی بیلا، رئیس کمیسیون می‌گوید: «۱۴۳ کشور عضو از جمله رژیم اسرائیل هفته گذشته به قطع‌نامه مجمع عمومی رای مثبت دادند. عمل‌نگردن به این قطع‌نامه سبب سست‌شدن پایه‌های منشور ملل متحد خواهد شد؛ مگر اینکه در سراسر جهان از جمله در سرزمین اشغالی فلسطین اجرا شود». این کمیسیون از مجمع عمومی سازمان ملل متحد درخواست کرده تا از دیوان بین‌المللی دادگستری بخواهد تا رای خود را هرچه‌سریع‌تر درباره عواقب این اشغال صادر کند. اعضای این شورا برای تهیه و تحقیق درباره گزارش خود، سیاست‌ها و اقداماتی را که اسرائیل برای حفظ و الحاق بخش‌هایی از سرزمین‌های اشغالی فلسطین به کار گرفته است، بررسی کرده‌اند. آنها در بخشی از گزارش خود بر چگونگی ادامه اشغال و پیشرفت اسرائیل در زمینه شهرک‌سازی تاکید کرده و به اظهارات مقامات اسرائیلی استناد کرده‌اند. این مقامات در سخنانشان مدام بر حفظ و کنترل دائمی بر این سرزمین تاکید داشتند؛ روندی که نقض آشکار قوانین بین‌المللی است. کمیسیون به این نتیجه رسید که با ادامه اشغال این سرزمین به زور، اسرائیل مسئولیت‌های بین‌المللی را بر عهده می‌گیرد و در نقض حقوق فلسطینی‌ها، چه به صورت فردی و چه به‌عنوان مردم، پاسخ‌گو خواهد بود.

این کمیسیون همچنین از سلب مالکیت و بهره‌برداری فلسطینیان از زمین و منابع طبیعی توسط اسرائیل خبر می‌دهد و همچنین اطلاع می‌دهد این رژیم اشغالگر سیاست‌های محدودکننده‌ای در زمینه برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌بندی آن در کرانه باختری در پیش گرفته است.

در این گزارش آمده است که زمین مردم فلسطین اغلب برای مقاصد نظامی صادره می‌شود، اما سپس از آن برای ساخت‌وساز شهرک‌سازی استفاده می‌شود.

کمیسیون برای آگاهی و تحقیق بیشتر، اظهارات مقامات اسرائیلی را بررسی کرده است. به استاد این بررسی‌ها، مشخص شد ساخت‌وساز در فلسطین به‌عنوان مانعی برای شهرک‌سازی تلقی می‌شود و ازاین‌رو سیاست‌هایی برای برنامه‌ریزی، منطقه‌بندی و محدودیت بیشتر برای فلسطینیان تدوین شده است. این گزارش همچنین به سیاست‌های اسرائیل می‌پردازد که بر تمام جنبه‌های زندگی فلسطینی‌ها مانند دسترسی به آب سالم و مقرون به‌صرفه، تأثیر گذاشته است.

«آسیب خاموش» و آسیب روانی بسیاری وجود دارد که ممکن است فورا آشکار نشود. این آسیب‌ها ناشی از تضعیف حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. این فرایندهای تضعیف‌کننده عواقب شدید کوتاه‌مدت و بلندمدت دارند و باید فورا مورد توجه قرار گیرند. کمیسیون همچنین بررسی کرد که چگونه سیاست‌های اشغالگری و الحاق بالفعل، بر حقوق بشر فلسطین و بر زنان و کودکان فلسطینی تأثیر گذاشته است. در این گزارش آمده است اجبار و قدرت قهریه‌ای که فلسطینیان را مجبور به ترک خانه‌های خود می‌کند، جامعه فلسطین را تکتکه کرده و حق تعیین سرنوشت آنان را با مشکل مواجه کرده است.

کریس سیدوتی، یکی از اعضای این کمیسیون گفته است: «اقدامات اسرائیل که در گزارش ما بررسی شد، نشان از یک رژیم اشغالگر و الحاق غیرقانونی دارد که باید به آن رسیدگی شود. نظام بین‌الملل و دولت‌های فردی باید به تعهدات بین‌المللی پایبند باشند. این امر باید در نشست مجمع عمومی و با ارجاع به دیوان بین‌المللی دادگستری آغاز شود.»

این نکته درخور توجه است که اعضای این کمیسیون کارکنان سازمان ملل نیستند و برای تحقیق و پژوهشان دستمز دریافت نمی‌کنند.

• سی و یکمین روز بازداشت نیلوفر حامدی با تولدش همزمان شد. هرچند نیلوفر امروز در تحریریه نبود اما دوستان و همکارانش در روزنامه «شرق» برایش تولد گرفتند. نیلوفر، وقتی که برکشتی یک تولد حسابی طلب ما.../ عکس: سهنذ ناکی، شرق

یادداشت

آخم آرزوست!

شیرین احمدنیا

دانشکده ما امروز شوروحال دیگری داشت. صدای دانشجویان را هنگامی که از راهروهای دانشکده گذر می‌کردند و سپس از حیاط دانشکده شنیدم و به سراغ‌شان رفتم تا در گردهمایی‌شان بینمشان و بشنومشان که ندا و پیام امروزشان چیست. صدای رسای دانشجویانی شنیده می‌شد که متفعل و خواب‌زده نیستند. بیدار، هوشیار و طالب تحول‌اند. دانشکده ما با اسم علوم اجتماعی شناخته می‌شود.

رشته جامعه‌شناسی در اینجا رشته مادر شناخته می‌شود. امروز در کلاس درس اتفاقا داشتیم معرفی جامعه‌شناسی از زبان جورج ریتزر در کتابش تحت عنوان درآمدی به جامعه‌شناسی (۲۰۱۸) را مرور می‌کردیم و چه درست توصیف کرده بود، وقتی نوشته «جامعه‌شناسی؛ مطالعه نظام‌مند شیوه‌هایی است که طی آن افراد تحت تأثیر ساختارهای اجتماعی قرار می‌گیرند و به سواد خود، با کنشگری‌شان، ساختارها و فرایندهای اجتماعی مرتبط با گروه‌ها، سازمان‌ها، فرهنگ‌ها، جوامع و کل جهان را تحت تأثیر قرار می‌دهند.»

مثال از محمد بوعلیزی زده در تاریخ نه‌چندان دور از ما که در تونس یک‌تنه با ارتکاب به خودسوزی تأثیرگذارش، نهضتی را به بار آورد که در خاورمیانه و شمال آفریقا بهار عربی را پدید آورد و ظنین این حرکت اعتراضی‌اش فارغ از نتایج مثبت یا منفی نه‌فقط منطقه‌ای محدود بلکه جهان را درنوردید که پایانی هم نداشت و همچنان ظنین‌انداز است.

ریتزر وقتی به ریشه‌های این جنبش اعتراضی ارجاع می‌دهد، چند عامل را برجسته کرده است؛ در وهله اول فقر، سپس بی‌کاری بالا، دولت اقتدارگرا و نهایتا فساد سیاسی حاکم بر جامعه را فهرست کرده است. در ادامه توضیح می‌دهد که قبل از این اقدام بوعلیزی، کمترکسی حاضر بود جان خود را به مخاطره بیندازد تا به هرگونه کنش اعتراضی دست بزند اما چه شد که بعد از او ده‌ها هزار نفر در تونس و جوامع دیگر سکوت خود را شکستند و به میدان آمدند. او این را به عنوان مثال بارزی برای توضیح آنچه تحت عنوان اثر پروانه‌ای (butterfly effect) شناخته شده بود، بیان کرده است که عمدتا در عرصه فیزیک مورد شناسایی قرار گرفته اما او می‌خواهد آن را در چارچوب علوم اجتماعی و از چشم‌انداز اجتماعی دوباره مطرح کند.

ریتزر تاکید مکرری دارد بر قدرتی که افراد می‌توانند در قالب «عاملیت» فردی‌شان در مقابل ساختارها به منصف ظهور برسانند، هرچند مدام خود در معرض اعمال نفوذ و قدرت ساختارها قرار دارند؛ اما به واقع، این یک فرایند تأثیر و تأثر دائمی و پویاست نه یک طرفه و سلاکن. به نظرم در جوامعی که دانش جامعه‌شناسی مورد توجه سیاست‌گذاران قرار می‌گیرد و به داشته‌ها و آورده‌هایش بها داده می‌شود هم سیاست‌گذاران و هم افراد جامعه در بلندمدت سود می‌برند و برعکس آنجا که تفکر محدودی نسبت به ارزش و دستاوردهای علمی رشته‌های مختلف وجود داشته است، همه کمابیش متضرر شده‌اند. دانشجویان، امروز از استادان خود طلب می‌کردند که بیداری آنها را موردشناسایی قرار دهند و در پاسخ به پیام فراخوان‌شان حضور پیدا کرده یا مشارکت کنند. جای برخی از دانشجویان در صحنه‌های علمی تأثیرگذاری این روزها خالی است و به نظرم جای خالی برخی از دانشجویانی که گل سرسبد دانشجویان این روزبوم هستند، بیش‌ازپیش احساس می‌شود.

نگاه به رشته جامعه‌شناسی به خاطر اینکه معمولا جنبه انتقادی آن برجسته‌تر از سایر کارکردهایش مطرح شده، معمولا توأم با بدبینی و تردید بوده است اما چه‌بسا اگر به کنه پیام جامعه‌شناسی و جامعه‌شناسان به‌ویژه جوان‌ترها در میانشان، توجه کنیم آینده درخشان‌تری را بتوانیم برای این جامعه پیش چشم بیاوریم. پیام دانشجویان مسئولیت‌پذیر و بیدار ما یادآوری وجه انسانی و معطوف به انسان و عدالت‌محور در چارچوب معرفت‌علم به‌ویژه جامعه‌شناسی به همه ماست.

◀دانشیار جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی

شرق